

Principprogram för Sveriges elevkårer

SVERIGES ELEVRÅDS
CENTRALORGANISATION

Inledning

ELEVRÖRELSEN ÄR EN AV SVERIGES ÄLDSTA RÖRELSER. Under nästan 150 år har elever tagit tillvara gemensamma intressen. Det gör att elever under nästan ett och ett halvt sekel har skapat en mer givande skoltid, oavsett om det handlat om sociala, ekonomiska, ideella eller fackliga intressen.

För några år sedan bröts den negativa trend som funnits sedan 1990-talet, då de flesta större elevkårer dog. Under 2000-talet har många elevkårer växt sig starka, samtidigt som fler skolföreningar har startats än någonsin tidigare i historien. Det gör att vi nu är redo att skapa något stort.

Det här programmet är ett principprogram för Sveriges elevkårer. Det beskriver elevkårernas historia, vilka utmaningar vi står inför, vilken vision vi har, vilka krav vi ställer och vart vi vill komma. Programmet tar tydlig ställning kring frågor som berör elevers organisering. Det utgår också från att det i framtiden enbart bör finnas elevkårer i landet. Förhoppningen är att programmet blir något att gemensamt ta avstamp från.

Nu är det dags att stärka landets elevkårer. Från vänster till höger, över hela landet, av och för alla elever. För alla elevkårer är det här programmet grunden. För oss som organisation är det bara början.

Målsättningar

2014 ska Sveriges gymnasieskolor enbart ha elevkårer, alltså självständiga organisationer för elever med ett enskilt medlemskap.

2014 ska alla Sveriges elevkårer vara anslutna till organisationen som då ska heta Sveriges elevkårer.

2014 ska inga kränkningar av föreningsfriheten och tryckfriheten ske på några skolor i Sverige.

2014 ska det finnas ett fungerande system med klass-, program- och skolmöten på alla gymnasie- och övre grundskolor.

2014 ska ett aktivt påverkansarbete bedrivas i alla elevkårer.

2014 ska det finnas någon form av organisering från elevers sida på 75 procent av de övre grundskolorna.

Bakgrund

Där var vi och hit vill vi

Sveriges elevkårer har en lång och stolt historia.
I denna del av programmet berättar vi närmare om den.

1862 BILDADES SVERIGES FÖRSTA ELEVKÅR, på dåvarande Teknis i Borås, i dag Sven Eriksson-gymnasiet. Motivet till att starta en organisation var att få bättre pris på dåtidens ingenjörsringar, motsvarigheten till dagens studentmössor. Redan några år efter bildandet finns rapporter om social verksamhet tillsammans med facklig verksamhet – påverkansarbete fanns alltså redan på 1800-talet. Samma gällde för dåtidens skolföreningar, framför allt i form av sällskapsföreningar och religiösa skolföreningar.

Under början av 1900-talet växte sig elevkårerna på de tekniska läroverken starka. Dåtidens elevkårer var egna organisationer, med enskilt medlemskap. Man var också självständiga från skolan och inte en del av skolans struktur. Precis som många av dagens elevkårer bedrev man bred verksamhet. 1938 bildade man sin första gemensamma organisation: STSE, Statens Tekniska Skolors Elevförbund, föregångare till dagens Sveriges Elevråds Centralorganisation – SECO.

Under 1930-talet startade de första elevråden i de skolformer som inte var tekniska läroverk, vilket på den tiden var humanistiska läroverk, latinskolor och gymnasieskolor. Motivet att välja namnet elevråd var att urskilja sig från de tekniska läroverkens elevkårer, även om någon större skillnad inte fanns. Förvisso valde man att räkna alla elever på skolan som automatiska medlemmar, men några klassrepresentanter fanns inte och man var helt självständiga från skolans struktur.

Efter andra världskrigets erfarenheter av nazism och fascism var många oroliga för att demokratin skulle falla sönder. I ett försök att säkra ett demokratiskt samhälle införde man 1948 ett demokratiuppdrag för skolan, som slog fast att »skolan skulle fostra demokratiska medborgare«. Resultatet var att många rektorer på egen hand startade elevråd på dåtidens realskolor, motsvarigheten till dagens övre grundskolor. Dessa elevråd var dock långt ifrån några självständiga organisationer.

Förebilden för elevråden hämtade man från två håll: FN:s nybildade generalförsamling och den svenska tvåkammarriksdagen. Båda var organ dit representanter kom, antingen från ett land eller från ett lands-ting. På skolorna motsvarades modellen av att två representanter från varje klass, så kallade klassrepresentanter, samlades till ett stormöte, där de fick ha överläggningar. Från skolans sida var målet att stormötena skulle fostra eleverna, genom att de fick lära sig demokratiska beslutsformer och utgjorde en slags »demokratisk« struktur på skolan.

Parallellt med 1948 års elevråd stärktes eleverns egna organisationer. 1948 bytte STSE namn till TLE, Tekniska Läroverks Elevkårer, som fram till 1972 organiserade de tekniska elevkårerna. 1948 bildades SEO, Stockholms Elevråds Organisation, och 1952 Sveriges Elevers Centralorganisation – SECO, som organiserade elevråd på övriga skolor. Till en början kretsade verksamheten kring gemensamma inköpscentraler och samordning av skoldanser, men kom efter ett tag även att handla om utbildningspolitiska frågor och påverka gentemot riksdagspolitiker.

Några av de största förändringar som skett för elever kom under 1950- och 1960-talet. Många otidsenliga ordningsregler togs bort, de tekniska eleverna fick praktiklön, undervisning i sex- och samlevnad infördes, dåtidens fostransuppdrag ifrågasattes och kristendomsundervisningen ersattes av religionsundervisning. Under den första lärarstrejken 1966 hamnade också elevråden i ropet, när dessa tog över undervisningen under strejken.

Efter upprorsåret 1968 blev elevrörelsen politiserad och mycket av det tidigare engagemanget dog ut. 1972 försvann de tekniska läroverken, vilket gjorde att TLE bytte namn till Elevförbundet, som började organisera de praktiska gymnasieprogrammen och fick en tydligare facklig profil. Efter långa diskussioner slogs Elevförbundet ihop 1982 med dåvarande Sveriges Elevers Centralorganisation – SECO, för att bilda Elevorganisationen i Sverige, som på den tiden enbart anslöt elevkårer.

Mellan 1940-talet och slutet av 1980-talet var elevkårerna den vanligaste organisationsformen, om man bortsåg från 1948 års elevråd. Enda undantaget var slutet av 1950-talet och 1960-talet, som var den enda period då elevråden på allvar fungerade som egna organisationer. Under 1970-talet började sådana elevråd alltmer att dö ut, vilket förstärktes av att det redan 1962 blivit obligatoriskt att ha ett elevråd på skolorna. Elevråden började i allt högre grad att ersättas av 1948 års elevråd, vilket gjorde att man blev ett organ på skolan och inte en egen organisation.

Under 1980-talet anslöt dåvarande Elevorganisationen i Sverige enbart elevkårer, vilket stärkte elevkårernas position, som nu fick en slags andra guldålder. På vissa skolor fanns det fortfarande elevråd, men de var inte längre egna organisationer och drev inte någon större verksamhet. Istället hade elevråden utvecklats till en struktur på skolorna, där ombud för eleverna förde fram klassernas frågor till rektorn. Lösningen att se alla elever som medlemmar i elevrådet fanns inte kvar, utan snarare var elevrådet reserverat för klassrepresentanterna.

Under 1990-talet skedde en rad avgörande förändringar för elevrörelsen. 1991 års gymnasiereform skapade problem för många elevkårer, när skolor slogs ihop eller program flyttades mellan skolorna. Med 1994 års läroplan lyftes frågan om inflytande upp på ett oproportionerligt sätt, vilket gjorde att en stor mängd rektorer ännu en gång startade igång egna elevråd. 1994 års läroplan skapade också problem för elevers organisering genom sin värdegrund, vilken många rektorer missuppfattade som en rättighet och en skyldighet att styra över elevrådets verksamhet.

Mellan 1960- och 1980-talet fanns ett femtiotal mycket stora elevkårer, där i princip alla skolans elever var medlemmar. Mellan 1990 och 1998, i skuggan av en allvarlig finanskris och stora nedskärningar på skolorna, dog de flesta av dessa ut. På många skolor tog elevråden över, vilket ledde till att mycket verksamhet lades ned och att elevrådets enda uppgift blev att sköta systemet med klassrepresentanter. På många lägre grundskolor fortsatte trenden, med resultatet att rektorer på startade igång elevråd för elever mellan 7 och 11 år.

1994 bildades också organisationen Sveriges Elevråd – SVEA, som en reaktion på att dåvarande Elevorganisationen i Sverige enbart anslöt elevkårer och alltför politiserat. Under slutet av 1990-talet var SVEA en stark aktör, med god förankring på gymnasiet, men efter att i början av 2000-talet ha börjat ansluta elevråd på övre grundskolan och börjat driva skolpolitik mer aktivt, minskade SVEA kraftigt i storlek, så pass att man i dag nästan lämnat gymnasiet helt och främst har kontakt med ett begränsat antal elevråd på övre grundskolan.

1995 valde dåvarande Elevorganisationen i Sverige, efter flera års debatter, att ansluta även elevråd. Från och med 1996 påbörjades även en lång process där organisationen avpolitiserades och alltmer började bli en samarbetsorganisation för elevers organisationer snarare än en intresseorganisation för enskilda elever. 2007 slutfördes denna förändring, då man bytte till namnet Sveriges Elevråds Centralorganisation – SECO. Vid det laget hade man tagit tillbaka de allra flesta gymnasieelevråd man tidigare hade tappat som medlemmar till SVEA.

Under 2000-talet började elevrörelsen så smått hämta sig från bakslagen under 1990-talet. Från 2003 och framåt inleddes ett omfattande arbete att från nationellt håll stärka elevråden. Många elevråd blev mer självständiga och började alltmer att likna de egna organisationer de varit mellan 1930- och 1960-talet. På många gymnasieskolor började också skolföreningarna att växa, och på det nationellt planet fanns i

slutet av 2000-talet också över 40 anställda i SECO, fler än någonsin i elevrörelsens historia.

När Sveriges elevkårer nu går in i 2010-talet står man på många sätt starkare än vad man gjort tidigare, 1960-talet och 1980-talet inräknat. Med det som grund kan också målsättningarna höjas. Nu är de flesta elevråd på gymnasiet redo att ombilda sig till elevkårer, samtidigt som elevråd styrda av rektorer börjar ifrågasättas. Det skapar ett läge där det går att flytta fram positionerna och återgå till det som alltid varit elevrörelsens kännetecken: starka elevkårer som bär upp sig själva som självständiga organisationer, med enskilda medlemmar och verksamhet som är bred nog att locka alla elever att lösa medlemskap.

Vad som ligger framför oss

Sveriges elevkårer står inför en rad utmaningar.
I denna del av programmet listar vi de största.

Självständighet

EN ELEVKÅR ÄR EN EGEN ORGANISATION. Det innebär att den inte är en del av skolans struktur och att organisationens medlemmar bestämmer över den – inte skolan. Till grund för det finns grundlagsstadgad föreningsfrihet, som innebär att ingen annan än medlemmarna i en organisation har rätt att styra över den. Trots att en elevkår verkar inom en skolbyggnad och har sina medlemmar på skolan, har alltså inte en rektor rätt att styra över elevkårens beslut, utan enbart rätt att ingripa mot viss verksamhet som sker på skolan, om ett sådant ingripande har stöd i lag eller förordning.

En elevkår ska alltså bestämma helt över sig själv och vara helt självständig från skolan. Dit har många elevkårer en bit kvar, eftersom kontrollen fortfarande är hård från rektorernas sida, trots att stöd saknas för det i lag. Ett viktigt arbete är därför att stärka elevkårernas självständighet, så att de helt själva kan äga sina organisationer och fatta sina egna beslut. För att nå dit krävs en större respekt för föreningsfriheten från rektorerna och att elever själva börjar försvara sin självständighet.

Bredd

EN ELEVKÅRS SYFTE ÄR ATT SKAPA EN MER GIVANDE SKOLTID för sina medlemmar. Det innebär att en elevkår tillvaratar sina medlemmars fackliga, sociala, ekonomiska och ideella intressen, och att man bedriver facklig, social, ekonomisk och ideell verksamhet. De elevkårer som enbart bedriver en viss verksamhet, exempelvis enbart påverkansarbete eller social verksamhet, bör inte kalla sig elevkårer. Arbetet kan då istället bedrivas som enskilda klubbar eller kommittéer.

Integritet

EN ELEVKÅRS UPPDRAG är att bevaka, tillgodose och företräda sina medlemmars intressen. En företrädare för en elevkår ska alltid vara lojal med sina medlemmar. Lojaliteten får aldrig ligga i en viss politisk princip eller i företrädarnas egna intressen. En företrädare för en elevkår nöjer sig inte heller förrän medlemmarnas intressen är tillgodosedda, även om det innebär att företrädaren måste sätta sin egen position på spel eller ta obekväma diskussioner med rektorn eller skolans huvudman.

En elevkår ska alltså i alla lägen kunna stå bakom sina medlemmar och behöver därför ha integritet – att veta vem man företräder och vems intressen man ska försvara. Dit har dagens elevkårer en bit kvar. Många

känner för stor lojalitet med rektorns intressen eller har svårt att skilja rektorns intressen från sina egna. Många driver också frågor som är mer representativa för styrelsens intressen än för medlemmarnas. Elevkårerna måste göra till sin vana att alltid sätta medlemmarna först och att våga vara oberoende från rektorn.

Bärkraft

EN ELEVKÅR STYRS av en styrelse och organiseras genom utskott och kommittéer. Det ställer höga krav på dem som innehar förtroendeuppdrag och på andra sätt bär upp organisationen. En elevkår ska alltid kunna överleva på sikt, utan att behöva bedriva konstjord andning inför varje verksamhetsår. Det här är ett problem för många av dagens elevkårer. Många klarar sig inte över vattenytan och många tar sig också vatten över huvudet, när man eftersträvar att vara en hel organisation, när det kanske vore bättre att ombilda elevkåren till ett eller flera utskott. Ett viktigt arbete är därför att skapa realistiska förväntningar för vad en elevkår kan åstadkomma.

Förankring

EN ELEVKÅR HAR MEDLEMMAR, dvs. de som har löst ett enskilt medlemskap i organisationen, och en ambition: att få alla elever på skolan som medlemmar. Därför bör elevkåren spela en tydlig roll på skolan.

Alla elever ska veta vad elevkåren är och vad elevkåren gör. Så pass många personer ska vilja ta del av elevkårens verksamhet att elevkåren kan locka en majoritet av skolans elever att bli medlemmar och därmed ha en verklig förankring på skolan. Här har många elevkårer en stor utmaning framför sig. Många bör sträva efter att ansluta fler medlemmar och för andra handlar det om att få eleverna att värdesätta medlemskapet, exempelvis genom att införa en mindre medlemsavgift eller att höja den redan existerande.

Vision

Den elevkår vi vill se

När vi arbetar tillsammans utgår vi från en gemensam vision om vad som utgör en bra elevkår.
Den presenterar vi här.

EN ELEVKÅRS SYFTE ÄR ATT SKAPA EN SÅ GIVANDE SKOLTID som möjligt för sina medlemmar. På så sätt bör elevkåren bedriva sin verksamhet inom fyra grundpelare: social verksamhet, service, påverkansarbete och föreningsliv, där föreningslivet sköts genom skolans skolföreningar. Till det kommer även skoltidningen på skolan, som bör vara oberoende från elevkåren.

Social verksamhet	Service	Påverkansarbete	Föreningsliv
Skolfester	Skolläder	Arbetsmiljö	Idrott
Välkomstverksamhet	Studenten	Betyg	Kultur
Skolresor	Skolkatalog	Konfliktlösning	Internationella frågor
Temaverksamhet	Materieförsäljning	Fallösning	Politik
Uppsättningar	Studiehjälp	Skoljuridik	Idealism
Högtider	Rabatter	Valfrihet	Hobbies
Happenings	Skolkafeteria	Diskriminering	Sällskapande
Lek- och tävlingar	Årsbok	Jämlikhet	Religion

En elevkår har alltid ambitionen att alla elever på skolan ska bli medlemmar i elevkåren. En elevkår som vill betyda något har därför alltid minst en majoritet av eleverna anslutna, allra helst mellan 75 och 100 procent av eleverna. Man försöker också se till att eleverna värdesätter medlemskapet och har därför en mindre medlemsavgift, vilken kan variera från 10 kronor upp mot 100 kronor per läsår. I vissa elevkårer löser man medlemskap för alla tre åren i gymnasiet samtidigt medan man i andra elevkårer löser medlemskap inför varje läsår.

En elevkår styrs på samma sätt som andra organisationer, alltså genom ett årsmöte där alla medlemmar har rösträtt och där man väljer en styrelse, en valberedning och revisorer. På vissa skolor har man även ett öppet ordförandeval, med valkampanjer, en tid innan årsmötet, då olika kandidater får presentera sin agenda och alla elevkårens medlemmar får rösta. På en del skolor väljer man även ordförande för utskotten på årsmötet medan ordföranden på andra skolor utses av elevkårens styrelse eller av utskotten själva. På årsmötet presenterar också den avgående styrelsen sin verksamhetsberättelse och man fattar beslut om ny verksamhetsplan.

Precis som de flesta andra organisationer har en elevkår en egen lokal, en elevkårsexpedition. På elevkårsexpeditionen finns elevkårens medlemsregister och bokföring samt elevkårens informationsmaterial.

De flesta elevkårsexpeditioner har mottagningstider och koll på elevkårens aktiviteter. Förutom elevkårsexpeditionen finns också elevkårsstaben, som består av kommitté-, förenings- och klubbsamordnare som stödjer, stärker och uppmuntrar engagemang i kommittéer, föreningar och klubbar.

Bredvid elevkåren finns skolföreningarna, som kan delas in i tre grupper. En första grupp är »kårföreningar«, eftersom man ligger särskilt nära elevkåren, kanske så nära att ett medlemskap i en kårförening också innebär ett medlemskap i elevkåren – oftast handlar det då om skolidrotts-, kultur- och den internationella föreningen. En andra grupp av skolföreningar är mer självständiga föreningar, som får pengar och lokaler från elevkåren, men som i övrigt bedriver sin egen verksamhet – oftast handlar det om de politiska, de religiösa och de idealistiska föreningarna samt hobby- och sällskapsföreningar. En tredje och sista grupp handlar om skolföreningar som mer är lösare klubbar, som kanske bara finns ett eller två år, eller sällskap som mer håller sig för sig själva.

Bredvid elevkåren och skolföreningarna finns skolmedia, vilket inkluderar skoltidning, skolradio och skolteve. All sådan verksamhet är självständig från elevkåren, eftersom skolmedias uppgift är att granska både skolans och elevkårens verksamhet. Inget utesluter dock att många elevkårer har egna tidningar eller informationsblad. En skoltidning är elevernas egen tidning och skriver om sådana saker som kan intressera elever, vilket inkluderar alltifrån underhållning till granskande reportage eller möjlighet att bedriva debatt. En skoltidning skyddas alltid av grundlagstadgad tryckfrihet och står helt fri från skolan, så länge den ansvariga utgivaren inte är rektorn själv.

Skolan som social arena

När vi pratar om elevkårens roll i skolan pratar vi om skolan som social arena.
Här utvecklar vi vad vi menar med det.

SKOLAN ÄR EN MYNDIGHET, EN ARBETSPLATS och en del av ett utbildningssystem. Förutom grundlagarna gäller därför skolan under tre avgörande lagar: förvaltningslagen, arbetsmiljölagen och skollagen, såvida det inte rör sig om en fristående skola, där enbart de två senare gäller.

Skolan som myndighet	Skolan som arbetsplats	Skolan som del av ett utbildningssystem
Förvaltningslagen	Arbetsmiljölagen	Skollagen

När man tittar på andra myndigheter, arbetsplatser och delar av utbildningssystemet så kan man hitta organisering i olika grad. På högskolan och universiteten finns studentkårer. På de allra flesta arbetsplatser finns fackklubbar, som nästan alltid är kopplade till fackliga organisationer. För andra myndigheter än skolan kan det också finnas olika typer av intresseorganisationer, där medborgare påverkar frågor om sjukvård, social omsorg eller arbetsförmedling.

En sak som dock skiljer elevers organisering från flera andra grupper är i vilken grad den sker inom skolans lokaler. Nu finns det förvisso många andra sammanhang där organisationer bedriver verksamhet inom ramen för lokaler som tillhör andra än den aktuella organisationen. En fackklubb kan exempelvis ha ett möte på arbetsplatsen på samma sätt som en studentkår kan ha bokbord i universitetets lokaler. Men de flesta andra organisationer har samtidigt egna lokaler som de själva bestämmer över och som ligger utanför myndigheten eller arbetsplatsen.

När så mycket verksamhet bedrivs i skolans lokaler ställs naturligtvis saker på sin spets. Vem är det som äger skolans lokaler? Vad ger elever rätt att bedriva verksamheten där? Vad händer om verksamheten påverkar skolans rykte på ett negativt sätt? Vem är ansvarig för en publikation eller en aktivitet som har skolans namn i sig? Frågorna är många och leder lätt till att rektorer tror sig ha befogenheter att ompröva elevkårens beslut, bara för att elevkåren finns i skolans lokaler.

Förvisso har en rektor rätt att neka en elevkår ett arbetsrum eller möjligheten att låna lokaler. Inget säger heller att en rektor har en skyldighet att ge ekonomiska bidrag. En rektor har också möjlighet att ingripa mot aktiviteter och verksamhet som sker på skolan, så länge ingripandet har stöd i lag och förordning. På ett plan befinner sig elevkåren därför i ett läge där den får det mycket svårt att få lokaler till sin verksamhet om

rektorn skulle börja motarbeta elevkåren.

Om man ska hindra rektorer från att göra så måste man hitta ett sätt att motivera varför rektorer ska stödja elevkåren. Ett sätt kan naturligtvis vara att lagstadga om att rektorn ska stödja elevkåren på olika sätt, exempelvis genom att tillhandahålla lokaler och ekonomiska resurser, eller att bevilja ledighet för aktiviteter och möten som bedrevs i skolans regi. Vi anser att en sådan lösning är en god idé att arbeta i riktning mot, inte minst eftersom liknande skrivningar finns i 1980 års läroplan men togs bort i 1994 års läroplan.

När vi gör det är det viktigt att ta ställning för att det har ett egenvärde när människor organiserar sig för att tillvara gemensamma intressen. Framst kan vi visa det genom den elevpolitiska roll som elevkåren har – elever måste naturligtvis få organisera sig för att kunna påverka rektorn. Precis som arbetstagares fackliga organisationer bör elevers organisationer få låna lokaler och låta verksamheten ta plats i skolan.

Elevkåren fyller också en folkrörelsepolitisk roll. Om människor ska kunna bilda organisationer krävs det en plats. Då är det en klok idé att skolan eller andra myndigheter tillhandahåller sådana lokaler. På ett liknande sätt kan vi argumentera demokratipolitiskt. När politiska föreningar startas eller när föreläsningar om samhällsfrågor ordnas blir skolans lokaler en plats där åsikter utbyts och debatter förs.

Om vi vill gå vidare kan vi naturligtvis prata om att elevers organisering har en utbildningspolitisk roll, för att så många elever som möjligt ska kunna lära sig så mycket som möjligt. För de flesta skolor handlar det om de värden som ligger i den gemenskap och sammanhållning som elevers organisering skapar på skolan. När fler elever lär känna varandra eller gör saker tillsammans blir också skolan roligare att gå till och skolarbetet enklare att klara av.

Viktigast är kanske de ungdomspolitiska motiven. I många kommuner finns ungdomsgårdar eller kulturhus, men det är fortfarande så att ungdomar saknar den naturliga plattform som en egen bostad och en egen ekonomi utgör. På många sätt innebär det att ungdomar har svårt att hitta ett rum att engagera sig i. Skolan, den plats där elever vistas under dagarna, blir därför en naturlig social mötesplats på ett helt annat sätt än en annan arbetsplats eller en annan myndighet.

När vi pratar om elevkårernas roll i skolan kan skolans lokaler alltså beskrivas som en social arena, en uppsättning korridorer och rasthallar som används som en social mötesplats av ungdomar. Med det som grund kan vi också kräva att samhället stödjer elevers organisering – att

man avsätter kunskap, resurser, tid och rum för att så många som möjligt ska kunna starta eller gå med i en egen organisation.

Förenings- och yttrandefrihet är alltid grunden

Det finns för få argument för varför kontroll över elevers organisationer skulle vara bättre än förhandling och samarbete mellan två parter.

Juridik

NÄR ELEVER ORGANISERAR SIG har det alltid sin grund i det som kallas föreningsfrihet eller föreningsrätt. Föreningsfrihet innebär att alla medborgare har rätt att bilda sammanslutningar för att tillvarata sina intressen – ingen får hindra eller tvinga någon att gå med i en organisation. Föreningsfrihet finns fastslaget i artikel 20 FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna, artikeln 15 FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 11 Europakonventionen samt 2 kap. regeringsformen, den senare en av Sveriges grundlagar. En liknande rättighet finns också i MBL, medbestämmandelagen, som dock inte gäller för elever.

I 8 kap. regeringsformen slås det fast att det i Sverige finns två typer av sammanslutningar: offentligrättsliga och privaträttsliga sammanslutningar. För att en sammanslutning ska räknas som offentligrättslig krävs att dess verksamhet regleras i lag, förordning eller föreskrifter, vilket i praktiken innebär att sammanslutningen är en myndighet. För att sammanslutningen ska räknas som privaträttslig krävs att den lever upp till de krav som ställs på föreningar, bolag, samfälligheter eller stiftelser.

Sedan lång tid tillbaka regleras inte elevers organisering i lag eller förordning. Förarbetena till skollagen pekar också tydligt ut att elever själva bestämmer över sina egna organisationer. För nästan alla elevledda sammanslutningar finns det även ett eller flera kännetecken på att sammanslutningen är en förening, exempelvis en egen styrelse, ett årsmöte, en stadga, egna medlemmar, ett organisationsnummer eller en egen ekonomi. För att en elevledd sammanslutning skulle ses som en del av skolans struktur, dvs. som en offentligrättslig sammanslutning, skulle rektor i princip behöva vara sammanslutningens högsta beslutande organ. Mycket talar också för att organisationen skulle behöva tillämpa samma lagstiftning som andra offentligrättsliga sammanslutningar, exempelvis förvaltningslagen, sekretesslagen, kommunallagen eller lagen om offentlig upphandling.

En elevkår är alltså en privaträttslig sammanslutning och ska med andra ord få bestämma över sig själv. Det innebär att en rektor inte får ompröva, alltså ändra, en elevkårs beslut eller på andra sätt lägga sig i en elevkårs verksamhet. En rektor kan förvisso ingripa mot viss verksamhet som sker på skolan, så länge det finns stöd i lag och förordning. Ett sådant stöd finns genom rätten att göra ordningsingripande, att upprätta ordningsregler, att motverka kränkande behandling eller att garantera en säker arbetsmiljö. Om rektorn gör ingripanden måste

den vara riktad mot verksamheten som anordnas och inte mot elevkårens beslut.

Principen om föreningsfrihet är en mycket tung sådan. Redan under 1950-talet fick flera rektorer skarp kritik av Justitieombudsmannen, JO, när de censurerade skoltidningar eller på andra sätt utövade påtryckningar mot den ansvariga utgivaren för skoltidningen, något som bryter mot tryckfrihetsförordningen, en grundlag i Sverige. Något fall där rektorer styrt över enskilda elevkårer har ännu inte prövats men skulle sannolikt leda till minst lika skarp kritik från JO, med tanke på hur starkt skyddet är för andra organisationer i samhället.

Etik

EN DEL HÄVDAR ATT DET ÄNDÅ FINNS LEGITIMA SKÄL för en rektor att styra över en elevkår, trots att det är förbjudet enligt lag. Man tänker sig då att det skulle finnas etiska eller moraliska argument, som inte har att göra med juridiken. För oss är sådana argument tveksamma, eftersom det är svårt att motivera varför det inte skulle gå för en rektor att hantera en elevkår på samma sätt som man annars hanterar organisationer i samhället, genom förhandlingar och samarbete mellan två parter.

I ett sådant förhållande kan båda sidor ge och ta, visa förståelse men samtidigt ta tillvara, och inte kompromissa alltför mycket med, sina intressen. Det skulle göra att besluten blev mer avvägda och att båda parter lärde sig att anpassa sig efter varandra, utan att skapa alltför mycket problem för varandra, så länge det inte handlade om särskilt allvarliga frågor. För att tydliggöra ett sådant samarbete mellan rektorn och elevkåren skulle exempelvis ett kontrakt kunna vara en bra lösning, där båda parter förbinder sig att följa vissa uppsatta spelregler. Med det som grund skulle man få en seriös relation, där båda måste ta ansvar och komma överens.

Ekonomi

ETT MER UPPEBART ARGUMENT för varför kontroll inte är önskvärt handlar om att självständiga organisationer faktiskt fungerar bättre. När man tittar tillbaka har alla elevkårer som varit självständiga haft bredare verksamhet och en större ekonomisk omsättning. Principen bakom det är inte svår att förstå. När man löser ett medlemskap i en organisation är det för att tillsammans med andra medlemmar få äga den organisationen – att gemensamt få styra över den, kontrollera den och bestämma vad den ska göra för att tillvarata ens intressen. När en

utomstående part kontrollerar organisationen blir ett medlemskap mindre intressant.

På så sätt är det ingen slump att organisationer, efter att de blivit mer självständiga, kan rapportera om en större tillströmning av medlemmar och om fler aktiviteter. När organisationen kontrolleras av någon annan dyker sällan rätt företrädare upp – de som verkligen har medlemmarnas förtroende. Snarare engagerar sig företrädare som råkar ha förtroende för rektorn eller företrädare som rektorn har förtroende för. Det är ingen bra utgångspunkt för en organisation. När medlemmarna engagerar sig vill de engagera sig tillsammans med andra medlemmar, inte med rektorn som publik. Man vill också känna att organisationen leds av företrädare man litar på och inte av en utomstående part.

4 500 Elevråd gör
inte skillnad, men
1 500 elevkårer
skulle göra det

När man vågar låta saker vara på riktigt så
blir också elever och ungdomar starkare.
Det är obekvämt men bra.

DAGENS ELEVRÖRELSE har ungefär 4 500 elevråd. Det är sannolikt 60-70 procent för många. På lägre grundskolan har en mängd rektorer och lärare startat upp elevråd som inte är elevernas egna. De elevråden borde läggas ned. På övre grundskolan satsar många skolor för hårt: de försöker bygga en hel organisation när det hade räckt med ett utskott eller en kommitté, kanske bara några arbetsgrupper. På samma sätt fungerar det på gymnasiet. Där skulle en hel del elevråd helt enkelt kunna vara mindre eller omvandla sig till enskilda utskott och kommittéer. Tydligast gäller det för elevråd som enbart bedriver påverkansarbete. De skulle utan problem kunna kalla sig för påverkansutskott istället.

Nedläggning är något som ofta provocerar, eftersom det låter som om någon vill beröva någon något. Till viss del stämmer det också. På en skola där rektorn har stor makt över elevrådet, men där företrädarna inte har något större förtroende bland eleverna, berövar man någon något. Men den som förlorar makt är rektorn eller de som utsett sig själv till företrädare, inte eleverna. Häri ligger också skillnaden mellan de organisationer som bör läggas ned och de som bör finnas kvar. En elevkår som verkligen har elevers stöd ska naturligtvis finnas kvar. Men en elevkår som mest finns till för att gynna företrädarna och inte eleverna på skolan bör noga tänka över vilka de egentligen bör arbeta för.

För elevers skull är det också viktigt att de egna organisationerna är självständiga och har förankring. Först då kan man förändra något. En organisation behöver inte nödvändigtvis vara stor eller ens stark, men den måste vara på riktigt. Om man har 200 medlemmar på skolan har man 200 medlemmar på skolan. Det är att vara på riktigt. Om man däremot säger sig företräda 1 000 personer fast man egentligen kanske bara har stöd från 500 personer – då är man inte på riktigt. Ett bättre alternativ är då att minska organisationen till 500 medlemmar och ha ett verkligt mandat än att skapa ett luftslott som bara gynnar företrädarna för organisationen.

När organisationer blir på riktigt tydliggör man också var det faktiskt finns en organisering som betyder något. På många skolor kan politiker leva i tron att elevers intressen försvaras, när det i verkligheten kan vara precis tvärtom: det finns bara ett elevråd på pappret, som inte överhuvudtaget kan ta sig på en sådan roll. När man då lägger ned organisationen så tvingar man samhället att förhålla sig till en verklighet där många elever inte har en organisation bakom sig – varken före eller efter det att elevrådet lades ned. En sådan utveckling skulle kunna leda till mer resurser för att stödja elevers organisering, men också till en

skärpning av elevers rättigheter och av bevakningen av elevers intressen.

En framtid där dagens 4 500 elevråd blivit 1 500 elevkårer är därför inget att oroa sig för, utan snarare en möjlighet. Det enda som skulle hända är att ett luftslott föll ihop – inte att bevakningen av elevers intressen skulle bli svagare. Naturligtvis skulle en sådan lösning blottlägga många av samhällets strukturer. Det skulle bli tydligt vilka grupper i samhället som organiserade sig och hade förmåga att bevaka sina intressen. Men ett sådant blottläggande är bra. Det skulle bevisa att olika gruppers organisering kräver olika mycket stöd och att det för vissa grupper, som elever, krävs mer resurser för att kunna skapa organisationer med verklig förankring.

Strategi

I detta program har vi lagt fram målsättningar och en vision samt gjort en analys.
Nu slår vi fast hur vi ska nå vår vision.

2014 ska vi ha täckt upp hela landet så att alla elevkårer har en verksamhetsutvecklare kopplad till sig.

Lokala verksamhetsutvecklare bör finnas i Malmö, Lund, Helsingborg, Kristianstad, Växjö, Halmstad, Kalmar, Göteborg, Borås, Jönköping, Linköping, Norrköping, Stockholm, Västerås, Gotland, Eskilstuna, Örebro, Karlstad, Uppsala, Falun, Borlänge, Gävle, Sundsvall, Örnsköldsvik, Skellefteå, Umeå, Östersund och Luleå. För Malmö, Stockholm och Göteborg bör antalet anställda vara avsevärt fler än en.

Verksamhetsutvecklare bör finnas i samtliga av dagens län: Skånes, Blekinges, Hallands, Kronobergs, Kalmars, Gotlands, Jönköpings, Östergötlands, Södermanlands, Västra Götalands, Västmanlands, Örebros, Värmlands, Upplands, Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. För en rad av dessa län krävs fler anställda än en, särskilt i Stockholms, Västra Götalands och Skånes län.

2014 ska vi ha ett utvecklat verksamhetsstöd bredvid de lokala och de regionala anställda.

Verksamhetsstödet innebär att det finns anställda nationellt som sammanställer kunskap om elevkårens verksamhet. Det innebär att vi ska ha fullt utvecklad expertkompetens om social verksamhet, service, föreningsliv och påverkan, så pass att alla elevkårer som vill satsa på någon av dessa verksamheter ska kunna få stöd, antingen genom material eller genom utbildningsinsatser.

2014 ska vi ha en utvecklad utbildningsverksamhet som innefattar en mängd strategiska satsningar.

Utbildningsverksamheten innebär att vi ska satsa både på kvalitet och på kvantitet och både på process och på resultat när vi utbildar. För de elevkårer som vill komma längre, oavsett vilken nivå de befinner sig på, ska vi kunna erbjuda en utvecklad programverksamhet. Till de elevkårer som enbart vill veta mer om enskilda ämnen ska vi erbjuda kurser. Vi ska också kunna erbjuda träffar på nationell, regional och lokal nivå.

2014 ska vi ha ett bokförlag som är välkänt av alla som verkar i skolan. Förlaget ska ha en bred utgivning inom många områden och dess böcker ska vara eftertraktade.

2014 ska vi ha ett större utbildningsföretag som erbjuder utbildningar och föreläsningar kring elevers inflytande och organisering till huvudmän, rektorer och lärare.

2014 ska vi ha en egen kommunikationsbyrå som på allvar sätter elevkårer på kartan, framför allt gentemot vanliga elever men även gentemot skolan och samhället i övrigt.

2014 ska vi vara en självklar samarbetspartner för

- skolorganisationer
- lärarhögskolor
- de partipolitiska ungdomsförbunden
- de politiska partierna
- övriga barn- och ungdomsorganisationer
- de myndigheter som arbetar med skolan.

2014 ska vi ha en egen tankesmedja som är en viktig aktör på områden som rör elevpolitik, folkrörelsepolitik, ungdomspolitik, utbildningspolitik och demokratipolitik.

2014 ska vi ha ett så nära samarbete med Skolinspektionen och Skolverket att vi inte själva behöver

- sköta den långsiktiga bevakningen av hur förenings- och yttrandefrihet hanteras ute på skolorna
- sköta all utbildning och upplysning om hur strukturer för elevers inflytande bör fungera
- sköta bevakningen av att rektorer inte startar upp eller driver egna elevråd på lägre eller övre grundskolan.

Analys

Sveriges elevkårer är egna organisationer som bestämmer över sig själva. Men för att argumentera för det krävs en analys. Den går vi nu igenom.

ETT STORT PROBLEM FÖR DAGENS ELEVKÅR är att många har blandat ihop struktur med organisation. På så sätt tvingar man elevråd att vara strukturer på skolan, ett slags organ, när elevråden egentligen skulle kunna vara egna organisationer, och man skulle kunna ha en separat struktur för att ersätta organet. Till stor del handlar det också om att man ute på skolorna har blandat ihop elevers inflytande med elevers organisering. En sak är att kunna framföra sina åsikter eller ställa krav på rektorn, som sedan ger ett svar – det är att utöva inflytande. En annan sak är att gå ihop i en organisation och bedriva påverkansarbete – det är organisering.

Organisationen

EN ORGANISATION ÄR EN ORGANISATION ÄR EN ORGANISATION. Ungefär så enkelt kan argumentet för elevkårer sammanfattas. När man tittar på hur andra organisationer fungerar ute i samhället är det självklart att elevers organisering också borde fungera på samma sätt. En organisation på en skola ska ju inte vara annorlunda bara för att den finns i en skola. Om vi utgår från det kan vi slå fast att de flesta organisationer ser ut på ungefär samma sätt. Mer eller mindre så lever man upp till några eller de flesta av följande kriterier, där man har

- medlemmar
- ett organisationsnummer
- ett eget bankkonto
- en stadga
- ett årsmöte
- en verksamhetsplan
- en verksamhetsberättelse och ett bokslut
- en styrelse
- en valberedning
- revisorer
- en medlemsavgift
- medlemskort
- utskott och kommittéer, eller arbetsgrupper, som hjälper styrelsen med att bedriva verksamhet.

En organisation behöver knappast leva upp till alla dessa kriterier för att vara en organisation. Men en organisation som vill bevisa att den är en organisation på samma villkor som alla andra organisationer ser naturligtvis till att leva upp till så många av kriterierna som möjligt. Om vi tittar på elevkårer på skolor så vore det alltså bra om så många elevkårer som möjligt levde upp till så många av kriterierna som möjligt. Samma sak bör gälla för skolföreningar och till viss del för skoltidningar, som lämpligen organiseras som ideella föreningar.

Strukturen

EN STRUKTUR ÄR EN STRUKTUR ÄR EN STRUKTUR. Ungefär så enkelt kan man sammanfatta argumenten för att det behövs någon slags struktur, där elever kan möta rektorn och framföra sina krav och önskemål. Poängen är att en sådan struktur inte överhuvudtaget behöver vara samma sak som elevkåren. Nog är det så att elevkåren kan fånga upp de fyra, fem viktigaste frågorna, starta ett påverkansutskott och sedan bedriva påverkan. Men det sker i sådana fall inte som en del av skolans struktur utan som en självständig organisation.

När organisation och struktur åtskiljs innebär det att organisationen kan vara en organisation, och fungera som andra organisationer gör, och att strukturen kan vara en struktur, och fungera som andra strukturer gör.

Ett sätt att jämföra det här är att se hur det fungerar för lärarna på skolan. På de flesta arbetsplatser har lärarna en eller flera fackklubbar, anslutna till Lärarförbundet eller Lärarnas Riksförbund. Då pratar vi om egna organisationer som rektorn inte får bestämma över, som förhandlar om avtal och som bedriver påverkansarbete för att få igenom lärarnas krav. Bredvid det finns det en struktur, där de flesta arbetsplatser har någon form av arbetsplatsträff där de anställda kan träffa chefen och chefen kan träffa de anställda. På sådana träffar brukar chefen gå igenom viktiga beslut eller annan viktig information, samtidigt som de anställda får möjlighet att framföra sina åsikter. Om det finns frågor där chefen säger nej, och frågorna fortfarande är viktiga för lärarna, brukar de sedan länge gå vidare till fackklubben.

Ungefär på samma sätt borde det kunna fungera även för elever. Ett enkelt sätt att en gång för alla skilja strukturen från organisationen vore att anordna liknande arbetsplatsträffar på olika nivåer på skolan. En sådan modell bör då vara likadan för de flesta skolor, så att man som elever har rätt att kräva vissa strukturer på skolan. När vi tar ställning

för en sådan modell föreslår vi följande:

- ett möte, skolmötet, där rektorn för hela skolan träffar alla elever på skolan, en gång per termin på gymnasiet och två gånger per termin för övre grundskolan
- ett möte, programmötet, där rektorn för ett visst program träffar alla elever på ett visst program, en gång per termin för yrkesförberedande program och när det krävs för studieförberedande program
- ett möte, klassmötet, där klassföreståndaren träffar alla elever i en klass, en gång per termin för övre grundskolan och om klassen begär på gymnasiet.

För de tre mötesformer som nämns ovan får skolan själv bestämma om man vill ha möten där klasserna utser ombud för sig själv, alltså skickar representanter till möten, eller om man vill låta rektorn träffa alla elever på plats. En modell som sannolikt är bättre än andra är att man utser ombud som har rätt att ställa frågor och framföra krav, samtidigt som man låter så många elever som möjligt sitta med och lyssna. Då kan det ibland vara en god idé att ta mötena årskursvis, eftersom alla får möjlighet att direkt höra rektorns motiveringar och förklaringar. Med andra ord får man en arbetsplatsträff som är till för alla elever på skolan och inte enbart de representanter som blir valda.

När man inför en sådan här struktur finns det en sak som direkt kan tas bort från elevrådet, nämligen klassrepresentanter. Naturligtvis kan det finnas ombud eller representanter på skolmötet, programmöten och klassmötet, men det behövs sällan i en organisation, som styrs av medlemmarna, genom ett årsmöte där man väljer en styrelse. Kanske kan en del elevkårer behöva medlemsmöten en eller två gånger per år men då bör man bjuda in alla medlemmar och inte ombud för klasserna, i synnerhet eftersom det inte nödvändigtvis är så att medlemmarna fördelar sig jämnt över klasserna. Kanske kan några elevkårer även behöva kontaktpersoner i klasserna, för att sprida information, även om det ofta finns bättre sätt, men kontaktpersonerna behöver då inte överhuvudtaget vara samma personer som ombuden på program- och skolmötena. Naturligtvis kan också elevkårens påverkansutskott behöva arbeta på många olika sätt, för att få koll på vilka de fyra, fem viktigaste frågorna är för eleverna. Ett sätt är att använda sig av kontaktpersonerna, men det finns också en mängd andra bra sätt. När det gäller att engagera fler personer i elevkåren är det nästan alltid bäst att starta igång utskott, kommittéer och arbetsgrupper, inte att ha representanter från klasser.

En ombildning är inte svår

NÄR MAN PÅ DET HÄR SÄTTET SKILJER mellan organisation och struktur så kan det vara en lättnad för vissa och en ångest för andra. För vissa elevråd innebär det att man kan slippa klassrepresentanter och långa möten – det är bara att byta namn till elevkår och sätta igång att bedriva mer verksamhet. För andra elevråd kan det kännas jobbigare, om man levt väldigt mycket på att vara en del av strukturen och kanske hämtat mycket legitimitet från rektorns uppskattning. Om man då inte har samma förankring på skolan kan det kännas som om man skulle få mindre stöd från eventuella medlemmar än från rektorn eller skolan.

Men oavsett var man befinner sig så behöver en ombildning inte vara särskilt svår. Följer man våra rekommendationer för skolans strukturer för inflytande, och ser till att rektorn anordnar program- och skolmöten, så är man snart en organisation på riktigt. Några saker kan dock kräva lite mer eftertanke. Här listar vi några:

- För många är det en ovan tanke att man måste börja värva medlemmar. Men om man vill vara en organisation på samma sätt som andra organisationer så ska man naturligtvis ha medlemmar – något annat vore otänkbart. Svårast kan det naturligtvis bli för medlemsorganisationer som inte bedriver någon verksamhet utan enbart har möten. Då gäller det att snabbt dra igång verksamhet som många elever ställer sig bakom. Det samma gäller för vilken elevkår som helst – om man inte har verksamhet finns det ju ingen poäng att ansöka om ett medlemskap i en organisation.
- För många är det också en ovan tanke att behöva ta ut medlemsavgift. Man kanske har sett sig som en del av skolans struktur och därför känt en skyldighet att vara avgiftsfri, på samma sätt som skolan ska vara avgiftsfri. Men som en enskild organisation är det självklart att man bör ha en mindre medlemsavgift, inte minst för att få folk att värdesätta sitt medlemskap och för att kunna visa upp en större tyngd gentemot de man vill påverka. Till en början kan ett medlemskap på 20 kronor vara rimligt – det kan nästan alla elevkårer klara av. Men elevkårer som finns på skolor med enklare förutsättningar ska naturligtvis kunna klara av att ha en avgift på 50 eller 100 kronor, så länge man visar att man får något tillbaka från medlemskapet.
- För en del kan ett namnbyte från elevråd till en elevkår kännas svårt, kanske framför allt om man tidigare sett sig som en del av skolans struktur. Men argumenten för namnet elevkår är egentligen väldigt

starka. En kår, om man slår upp det i ordboken, är en sammanslutning av personer som delar gemensamma intressen – alltså en organisation. Ett råd, däremot, är en inrättning eller en instans, som är en del av en annan struktur, exempelvis skolans struktur. När man utgår från det, är det självklart att elevkår är ett bättre namn om man vill vara en organisation.

- För en del kan det kännas kämpigt att bli mer självständiga från skolan. Kanske är man rädd att man ska förlora ett bidrag som skolan ger en eller att skolan ska neka elevkåren lokaler. Många kan också ha problem med att förankra hos skolan att elevkåren är en egen organisation, vilket oftast handlar om att man inte fått igång en struktur med program- och skolmöten – rektorn vill då att elevkåren ska vara en del av skolans struktur. Men sällan har elevkårer egentligen mycket att oroa sig för. Med goda argument och ett bra förankringsarbete går det oftast bra att skapa ett vettigt samarbete med rektorn, där båda parter respekterar varandra.
- Till sist kan många också ha svårt att få påverkansarbetet att fungera. Det beror nästan alltid på att man tror att påverkansarbetet är fullt utbyggt, genom alla möten man haft med klassrepresentanter och rektorn, när det egentligen är så att man enbart administrerat en struktur åt skolan. På så sätt kan all social, ekonomisk och kulturell verksamhet vara väl utbyggd, men påverkansarbetet inte vara utbyggt överhuvudtaget. En viktig sak för att kunna få legitimitet som en organisation för elever är därför att satsa extra stor kraft på att få igång påverkansarbetet i början, så att man får fram och kan driva de frågor som är viktigast för eleverna gentemot rektorn.

Slutord

Dåtiden tillhörde elevkårerna. Det gör framtiden också. Tanken på elever som organiserar sig för att ta tillvara gemensamma intressen är snart 150 år gammal.

NU PÅBÖRJAR VI NÄSTA STEG I ELEVRÖRELSENS HISTORIA. 2000-talet har varit en vändpunkt i många hänseenden. Det måste vi bygga vidare på. När fler rektorer kan förstå skillnaden mellan strukturer för elevers inflytande och elevers egna organisationer, då får vi också självständiga organisationer med bärkraft.

När vi själva tar ansvar för att skapa elevkårer med bredd och förankring, och när vi vågar fungera som andra organisationer med enskilda medlemmar, då har vi nått ända fram. Dagens 4 500 elevråd borde bli 1 500 elevkårer. Det vinner både elever och ungdomar på. När organisationer kan bära upp sig själva, med starkt stöd från andra elevkårer och en gemensam organisation, så kan man börja förändra på allvar.

Man ska varken vara rädd för att lägga ned eller att bygga upp. Det viktigaste är att man hittar den nivå där det faktiskt går att göra skillnad. Ett luftslott är inget värt, men en organisation som medlemmarna kan bära på sina egna axlar är viktig.

2014 ska vi stå inför ett förändrat landskap. Då ska elevrörelsen se anorlunda ut, men fortfarande bygga på samma grundtanke som den gjort i snart 150 år:

Elever har gemensamma intressen. De tar tillvara dem och det skapar en mer givande skoltid.

Sveriges Elevråds Centralorganisation – SECO
Malmgårdsvägen 63
116 38 Stockholm

08-644 45 00
info@sverigeselevrad.se
www.sverigeselevrad.se